

PROBLEM UPUBLICZNIANIA TREŚCI TESTÓW PSYCHOLOGICZNYCH

Magdalena Bolek

Abstrakt:

Artykuł porusza problem pojawiających się w internecie opracowań, pozycji testowych oraz wskazówek dotyczących procedury diagnostyki psychologicznej. Autorka zastanawia się nad konsekwencjami wcześniejszego zapoznawania się z treścią testów przez osoby poddawane badaniom w Rodzinnych Ośrodkach Diagnostyczno-Konsultacyjnych, a także kandydatów w rekrutacji do służb mundurowych.

Wprowadzenie

Idealnym badaniem psychologicznym byłaby sytuacja, w której klient dobrowolnie poddaje się diagnozowaniu, chętnie współdziałając z psychologiem, by wspólnymi siłami ustalić charakter i źródła problemu w celu interwencji i poprawy swego położenia. Jednak nie każde badanie psychologiczne wynika z inicjatywy badanego i nie każde ma na celu niesienie mu pomocy. W sytuacjach, gdy badanie zleca instytucja zewnętrzna, np. sąd lub prokurator, często zdarza się, iż w interesie badanego leży zupełne zafałszowanie wyników lub ich lekkie „podrasowanie”. Takie manipulacje często zdarzają się również w sytuacjach, gdy badanie jest elementem procesu rekrutacji pracowników i ma na celu selekcję kandydatów. Już w dobrowolnie przeprowadzonym badaniu problemem jest fakt, iż jest to sytuacja społeczna i uczestnik mimowolnie stara się zyskać aprobatę diagnosty, przedstawiając siebie w jak najlepszym świetle, co w efekcie zniekształca obraz osoby badanej. Już nieświadoma chęć pozytywnej autoprezentacji może zaburzać efekt końcowy, co więc dzieje się z wynikami testów, gdy osoba im poddana celowo stara się nimi manipulować?

Badania psychologiczne w Rodzinnych Ośrodkach Diagnostyczno-Konsultacyjnych

Rodzinne Ośrodki Diagnostyczno-Konsultacyjne (RODK) wykonują m.in. działania z zakresu diagnozy, poradnictwa i opieki specjalistycznej w sprawach karnych nieletnich, opiekuńczych i innych sprawach rodzinnych. Instytucja ta zajmuje się diagnozą nieletnich, małoletnich oraz rodziców/opiekunów. Skoncentrujemy się na badaniach tej ostatniej grupy. Dotyczą one najczęściej ustalenia stopnia zaburzeń związków uczuciowych w rodzinie oraz ustalenie optymalnych warunków opieki nad dzieckiem. Przeprowadzenie badania psychologicznego i wydanie opinii następuje na wyraźne zlecenie sądu lub prokuratury. Liczba dostępnych metod diagnostycznych, którymi posługują się pracownicy RODK, jest ograniczona. Poza analizą akt sprawy, wywiadem psychologicznym lub rozmową kliniczną stosuje się szereg testów zatwierdzonych przez Pracownię Testów Psychologicznych (PTP). Osoba zainteresowana przebiegiem badania w Rodzinnym Ośrodku Diagnostyczno - Konsultacyjnym bez trudu może znaleźć informacje na temat stosowanych w nim technik diagnostycznych. Lista zatwierdzonych testów znajduje się m.in. na stronie internetowej PTP. Jednak prywatne strony i fora internetowe oferują pełen opis przebiegu badania i zastosowanych w nim metod. Rodzic skierowany do Ośrodka często chce wiedzieć, jak ta procedura będzie wyglądała i czy może się jakoś na to przeżycie przygotować. Szukając informacji w internecie z łatwością (wpisując w wyszukiwarkę frazy typu: Jak wygląda badanie w RODK? Jak oszukać psychologa w RODK-u?...itp.) natrafia na posty pisane przez osoby, które przeszły już takie badanie i chętnie dzielą się swoim doświadczeniem, czasem nawet zamieszczając kopię otrzymanego raportu, jak np. mężczyzna podpisujący się na internetowym forum nickiem „zakatekdumania”, który zamieścił pełen spis metod użytych w jego badaniu, wymieniając m.in. EPQ-R, Test Matrycy Ravena, test „Ja i moja szkoła”, Test Stosunków Rodzinnych, Test Drzewa itd.¹ Życzliwość nie kończy się jednak na podaniu nazw. W innym poście „zakatekdumania” dokładnie opisuje

¹ http://forum.gazeta.pl/forum/w,571,62459002,75972077,Re_jak_wyglada_badanie_w_RODK_.html

czynności wykonywane przez psychologa, a także, podając adres kontaktowy, wyraża gotowość podzielenia się dwoma testami, które nadal są w jego posiadaniu.²

Tematyce przebiegu takiego badania poświęcone jest wiele forów internetowych i można na nich znaleźć ogrom informacji, wskazówek, porad.³ Uzbrojony w zdobytą wiedzę i mądrość poprzedników przyszły badany kieruje się do RODK... Jaki wpływ na wynik badania może mieć takie przygotowanie?

W wytycznych Międzynarodowej Komisji ds. Testów można znaleźć wskazówki, kto może posługiwać się narzędziem, jakim jest test psychologiczny:

"Kompetentny użytkownik testu stosuje testy właściwie, profesjonalnie i w sposób etyczny, mając na względzie potrzeby i prawa osób zaangażowanych w proces testowania, powody testowania i szerszy kontekst, w jakim testowanie przebiega.

Ten stan rzeczy można osiągnąć, jeśli użytkownik testu będzie miał kompetencje niezbędne do przeprowadzania badania testowego oraz będzie znał i rozumiał testy i zasady ich stosowania".⁴

Przyszły probant RODK z pewnością nie jest kompetentnym użytkownikiem testu. Najczęściej nie zna zasad stosowania tej metody badawczej i brakuje mu wiedzy oraz umiejętności, by w sposób właściwy wynik zinterpretować. Większość kwestionariuszy psychologicznych w instrukcji do testu zawiera prośbę, by na pytania odpowiadać szybko, bez dłuższego namysłu. Prawidłowe przeprowadzenie testu oznacza m.in. zapewnienie jednakowych warunków wszystkim badanym. Wcześniejsze zapoznanie się z pozycjami testowymi może oznaczać pogwałcenie zasady standaryzacji testu i zaburza wynik badania właściwego. Nie wspominając o odstępie czasowym, jaki powinien upłynąć pomiędzy kolejnymi badaniami tą samą metodą, by ich wyniki można było uznać za diagnostyczne, np. powtórne badanie testem Wechslera może odbyć się minimum po upływie sześciu miesięcy (ze wskazaniem na optymalny odstęp przynajmniej roku), co w praktyce oznacza, że wyniki badania przeprowadzonego przez psychologa w Rodzinnym Ośrodku Diagnostyczno-Konsultacyjnym mogą być zupełnie niediagnostyczne ze względu na niespełnienie jednego z podstawowych wymogów metodologicznych. Winy za tę sytuację oczywiście nie można zrzucić na pracowników RODK, gdyż są oni tutaj celowo wprowadzani w błąd przez probantów. Motywacja, kierująca osobą usiłującą przygotować się do badania, zdecydowanie odbiega od standardów moralnych. Badania te mają na celu m.in. wskazanie optymalnych warunków opiekuńczych, jakie można stworzyć dla danego dziecka. Zafałszowanie wyników, a tym samym opinii wydanej przez Ośrodek może wpłynąć na los całej rodziny. Często do testów usiłują dotrzeć rodzice, którzy walczą z rozwodzącym się współmałżonkiem o prawo do opieki nad potomstwem. Manipulacja wynikiem badania zdecydowanie nie świadczy o kierowaniu się dobrem dziecka...

Próby modyfikacji wyników badań przez osoby w nich uczestniczące są bezsprzecznie dużym problemem, z którym borykają się biegli sędziowie. Należałoby zadać sobie pytanie, kto ponosi odpowiedzialność za taką sytuację? Największym problemem jest tutaj dostępność metod diagnostycznych, które nie powinny znajdować się w ogólnym obiegu. Fakt, iż każdy może je bez większych problemów znaleźć w Internecie, jest sytuacją niedopuszczalną. Wygodnym byłoby obwinienie bezpośrednio tych, którzy testy w sieci zamieszczają. Są to jednak osoby najczęściej niemające z psychologią nic wspólnego, nieświadomiamy sobie szkodliwego wpływu rozpowszechniania testów, a ich intencją jest pomoc innym rodzicom, którzy znaleźli się w sytuacji trudnej, podobnej do tej, z jaką oni sami wcześniej się

² http://forum.gazeta.pl/forum/w,571,62459002,75971946,Re_jak_wyglada_badanie_w_RODK_.html

³ <http://wizaz.pl/forum/showthread.php?p=9774351>

http://forum.gazeta.pl/forum/w,571,62459002,76001201,Re_jak_wyglada_badanie_w_RODK_.html

⁴ Wytyczne Międzynarodowej Komisji ds. Testów z 2000 roku Dotyczące Stosowania Testów: Wersja Polska, za: <http://practest.com.pl/html/wytyczne-miedzynarodowej-komisji-ds-testow-itc>

borykali. Osoby te nie mogą ponosić odpowiedzialności, nie ich obowiązkiem jest troska o prestiż metod diagnostycznych. Kto zatem taką odpowiedzialność ponosi?

Część winy z pewnością leży po stronie pracujących w RODK diagnostów, którzy doprowadzając do sytuacji, w których probant ma możliwość skopiowania podczas badania metody albo jej wyniesienia z gabinetu, dopuszczają się zaniedbań. Część odpowiedzialności spoczywa na psychologach, którzy mając dostęp do metod diagnostycznych, udostępniają je (ze względu na prywatne sympatie, korzyść materialną, czy zwykłą życzliwość) przyszłym badanym. Grupa ta zasługuje na szczególną nagane, gdyż takie działanie świadczy o braku odpowiedzialności i refleksji nad konsekwencjami, a także jest pogwałceniem zasad *Kodeksu etyczno-zawodowego psychologa*:

„Psycholog wykazuje stałą troskę o prestiż i poziom wykonywania zawodu. Nie udostępnia specyficznych technik diagnozy psychologicznej osobom nieprzygotowanym do ich kompetentnego stosowania.”⁵

Na uwagę zasługuje także grupa osób, które ukończywszy dwa kierunki studiów, pracują w drugim zawodzie. Szczególnie interesującą jest grupa prawników, którzy posiadając dyplom magistra psychologii, mają dostęp do testów psychologicznych. Pracując w zawodzie adwokata, powinni oni kierować się głównie interesem klienta, o czym wyraźnie mówi *Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej)*: "Celem podejmowanych przez adwokatów czynności zawodowych jest ochrona interesów klienta."⁶ Istnieją jednak granice, których nie powinno się przekraczać nawet w imię tego interesu. Niedopuszczalną jest sytuacja, kiedy prawnik/psycholog udostępnia testy psychologiczne, udziela wskazówek, czy choćby przeprowadza daną metodą badanie klientowi, który został skierowany na badanie do RODK. Takie działanie tylko pozornie jest zgodne z etyką adwokacką, gdyż §43 Kodeksu głosi:

"Adwokat jest zobowiązany do obrony interesów swego klienta w sposób odważny i honorowy, przy zachowaniu należytego sądomi i innym organom szacunku oraz uprzejmości, nie bacząc na własne korzyści osobiste oraz konsekwencje wynikające z takiej postawy dla siebie lub innej osoby."⁷

Łamanie zasad etycznych innego zawodu, wyraźnie odbiega od działania honorowego i zachowania szacunku oraz uprzejmości dla innych organów. Istotna jest tutaj również kwestia łamania zasad *Kodeksu etyczno-zawodowego psychologa*, który jasno odnosi się do takich sytuacji:

"Psycholog(...) jednocześnie dba o utrzymanie własnej tożsamości zawodowej, respektuje cele i wartości właściwe własnej profesji i wystrzega się identyfikacji z postawami innych specjalistów, jeśli te postawy są niezgodne z zasadami etycznymi zawodu psychologa. Zasada ta obowiązuje zawsze, ilekroć psycholog występuje w swojej roli zawodowej, bez względu na to, jakie specyficzne są cele i zadania instytucji, w której jest on zatrudniony. W przypadku rezygnacji z wykonywania zawodu psychologa na rzecz innych ról zawodowych (np. administracyjnych) osoba z wykształceniem psychologicznym nie powinna celowo wykorzystywać związanej z kierunkiem wykształcenia wiedzy oraz umiejętności poznawania ludzi i oddziaływania na nich w sposób niezgodny z etyką zawodową psychologa."⁸ Posłużenie się testem psychologicznym jest ewidentnym wystąpieniem w roli psychologa, a zarazem celowym wykorzystaniem wiedzy i uprawnień przysługujących przedstawicielom tego zawodu.

⁵ Kodeks etyczno-zawodowy psychologa, art.12, za: Psychologia: podręcznik akademicki.T.3, Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej/ Jan Strelau red. Nauk., Gdańsk 2003

⁶Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej) po zmianach z 19.11.2005r., §6, za: [http://www.monitorprawniczy.pl/index.php?mod=m_artykuly&cid=53&id=219%20\[9IX2009](http://www.monitorprawniczy.pl/index.php?mod=m_artykuly&cid=53&id=219%20[9IX2009)

⁷ tamże

⁸ Kodeks etyczno-zawodowy psychologa, za: Psychologia: podręcznik akademicki.T.3, Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej/ Jan Strelau red. Nauk., Gdańsk 2003

Badania psychologiczne w procesie rekrutacji do służb mundurowych

Na problem upubliczniania treści testów psychologicznych możemy natrafić także, przyglądając się bliżej naborowi do służb mundurowych. Rekrutacja do policji to proces dość skomplikowany i wieloetapowy. Kandydaci, którzy przejdą pozytywnie test wiedzy sprawdzą się na etapie oceny wytrzymałości fizycznej, zapraszani są na badania psychologiczne. Mówi się, że jest to etap najtrudniejszy do przejścia, gdyż nie można się do niego przygotować. A jednak...Badanie składa się z dwóch etapów, mianowicie komputerowego badania MultiSelect a następnie rozmowy z psychologiem policyjnym. O ile rzeczywiście trudno jest przewidzieć przebieg samej rozmowy, o tyle MultiSelect staje się obiektem zainteresowania większości przyszłych kandydatów. Test ten bada m.in. zdolności intelektualne, zachowania społeczne, stabilność i postawę w pracy⁹. Jako że część pytań ma ograniczenia czasowe i bada zdolności intelektualne, pamięć fotograficzną, pamięć tekstową, wyobraźnię przestrzenną- czyli posiada odpowiedzi poprawne-rodzi się pokusa, by odpowiedzi te wcześniej poznać. Kandydat nie musi szukać długo, znów fora internetowe służą pomocą. Gdy zainteresowany zagłębi się w sieć linków zaprezentowanych przez wyszukiwarkę, natrafi na ogrom informacji na temat tego etapu rekrutacji. Jednak nie tylko poprawne odpowiedzi na pytania testowe interesują internautów. Sporą część badania stanowią pozycje badające osobowość i cechy temperamentu kandydatów. Wynikami tych pozycji również można manipulować, a wskazówki do tego udzielają życzliwi, np. osoba posługująca się na forum internetowym nickiem „Otto pisze:

„Możliwości "poprawy" wyników: jeśli zorientujemy się jakie faktory wykorzystuje dany test i jakiego rodzaju problematyki dotyczy, możemy je nieco zmodyfikować, przykładowo: zmodyfikujemy odpowiedzi dotyczące poziomu i typu emocjonalności, poziomu aktywności, czy sposobu i szybkości reakcji. Oczywiście możemy zmniejszyć poziom neurotyczności, eliminując odpowiedzi wprost sugerujące pewne stany. Oczywiście nie zmodyfikujemy samymi odpowiedziami swojej psychiki, i dlatego nie można za bardo manipulować, bo i tak pewne rzeczy wyjdą w naszym zachowaniu. Jeśli jednak zachowanie jest w normie, to wszystko gra.”¹⁰

Osoby, które przeszły już MultiSelect chętnie cytują zapamiętane przez siebie pytania. Jako, że część tego badania rzeczywiście oparta jest na powszechnie stosowanych kwestionariuszach osobowości, internauci w charakterze przykładowych pytań podają pozycje z tych właśnie metod. Przykładowo osoba o nicku „MasaViV” nie podając źródła umieściła na forum jako przykładowe wszystkie 567 pozycji Kwestionariusza MMPI¹¹. Internauta mianujący się jako „TeGej”, odsyłając przyszłych badanych do dokładnego opisu skal kwestionariusza EPQ-R, udziela porad, jakie wyniki są korzystne dla rekrutacji przeprowadzanej dla wszelkich służb mundurowych:

„ja dam od siebie takie coś do poczytania, EPQ-R

[<http://www.forum.socjonika.pl/viewtopic.php?f=8&t=1609&start=36>]

na testach starasz się mieć wysoki psychotyzm, jak najniższy neurotyzm, raczej niski ekstrawertyzm”¹²
Także kwestionariusz NEO-FFI znajduje uznanie wśród kandydatów do służby mundurowych, a osoba posługująca się nickiem „Kozą91” odsyła zainteresowanych do zeskanowanego egzemplarza tego kwestionariusza, jako przykładowego testu do służb mundurowych.¹³

⁹ <http://www.policja.pl/rekrutacja/informator3c.html>

¹⁰ <http://www.specops.com.pl/forum/topics28/testy-psychologiczne-vt138.htm>

¹¹ <http://www.4lomza.pl/forum/read.php?f=2&i=129805&t=129805>

¹² http://www.sfd.pl/Testy_psychologiczne_do_wojska.-t426782-s2.html

¹³ http://www.sfd.pl/Testy_psychologiczne_do_wojska.-t426782-s2.html

Zapoznanie się z pozycjami testowymi i wskazaniem odnośnie wyników zapewniających pomyślną rekrutację, okazuje się niewystarczająco satysfakcjonującym przygotowaniem dla niektórych kandydatów. Zainteresowani spotykają się również z ofertą zakupu całych zestawów testów wiedzy wraz z odpowiedziami, pytań MultiSelect z opisem i zasadami działania oraz z poradnikiem wskazującym, jakie odpowiedzi są najbardziej korzystne. Gdy kandydat decyduje się już na dokonanie zakupu przygotowującego go do badania, na rynku znajdzie wiele ciekawych ofert, np. za ok. 15zł autorski poradnik :”Jak zdać test MultiSelect”, wzbogacony o pytania zadawane przez psychologa w etapie bezpośredniej rozmowy. ¹⁴Bardziej wymagający nabywca niestety znajdzie również ofertę przygotowania do testu u profesjonalisty. Koszt wyższy, ale i prestiż psychologa firmuje ofertę:

„Przygotowanie odbywa się pod nadzorem psychologa w mojej pracowni psychotestów we Wrocławiu. Koszt 250zł. Trzeba poświęcić około 3 godziny i to w 95 % wystarcza. W pewnych przypadkach jest możliwe przygotowanie drogą internetową.”¹⁵

Testy MultiSelect stanowią własność Policji i nie są dostępne nikomu, poza psychologami zatrudnionymi w komendach przeprowadzających rekrutację. Służą one jedynie rekrutacji kandydatów. Tak, więc wszelkie materiały dostępne w Internecie są zapamiętanymi przez badanych pytaniami lub testami podobnymi do oryginału. Jeżeli jakiś gabinet psychologiczny oferuje przygotowanie do MultiSelect poprzez ćwiczenie go na oryginale najprawdopodobniej łamie prawo, gdyż test ten nie może znajdować się w rękach osób prywatnych i musiałby nielegalnie „wypłynąć” z komendy. Bardziej prawdopodobne jest jednak to, iż psychologowie oferują przygotowanie na testach zbliżonych do tych stosowanych przy rekrutacji. Oferty, które nie zaznaczają jasno jakości i pochodzenia testu, mogą wprowadzać nabywcę w błąd. Niezależnie jednak od tego, czy kandydat przygotowuje się dokładnie tym samym testem, czy tylko bardzo do niego zbliżonym, zapoznanie się z jego pozycjami, poszukiwanie odpowiedzi pożądanym w procesie rekrutacji, czy wręcz jasne wskazówki udzielane przez profesjonalistę niewątpliwie wywierają wpływ na przebieg samego badania na komendzie.

Praca w służbach mundurowych często łączy się ze znacznym obciążeniem psychicznym i nie bez powodu w procesie rekrutacji stosuje się testy psychologiczne. Na pracownikach policji ciąży ogromna odpowiedzialność. Mają oni dostęp do broni palnej, zatem w sytuacjach ekstremalnych w ich rękach może leżeć ludzkie życie. Testy MultiSelect mają na celu badanie osobistych predyspozycji kandydatów do tak trudnej pracy. Zamanipulowanie ich wynikiem (o ile przyniosło efekt inny niż uczciwe badanie) nie oznacza tylko pomyślnego przejścia rekrutacji. W dalszej perspektywie oznacza, iż mundur i broń do ręki dostaje osoba, która prawdopodobnie dostać ich nie powinna, która może nie radzić sobie z obciążeniami pracy lub stanowić zagrożenie dla siebie i innych. Psychologowie, oferujący klientom przygotowanie do testu rekrutacyjnego, powinni refleksyjnie spojrzeć na problem przygotowywania przyszłych kandydatów, gdyż jest to forma oszukiwania systemu, który powstał m.in. by strzec bezpieczeństwa obywateli, w tym również ich samych.

Zarówno badanie rodziców w Rodzinnym Ośrodku Diagnostyczno- Konsultacyjnym, jak i test MultiSelect w procesie rekrutacji do Policji są przykładami badań psychologicznych, których wyniki mogą mieć znaczny wpływ na dalsze życie osób, które zostały im poddane. Często zdarza się, iż przyszli badani starają się przygotować do nich i zamanipulować wynikiem. Niestety okazuje się, iż mają ku temu ogromne możliwości. Powyżej zamieszczono jedynie kilka z niezliczonych adresów internetowych, pod którymi można znaleźć opisy testów, ich nielegalne kopie, oferty sprzedaży, a także propozycje przygotowania do badania prowadzone przez profesjonalistów. Okazuje się, iż w Internecie można znaleźć niestety wszystko...

Magdalena Bolek,
student IV roku psychologii, Uniwersytet Śląski

¹⁴ <http://www.swistak.pl/a2505134,Multiselect-Poradnik-Jak-zdac-test-Multiselect-.html>

¹⁵ <http://badanie.wordpress.com/2007/12/26/multiselect-do-policji-3/>

Bibliografia:

Kodeks etyczno-zawodowy psychologa [w:] Strelau, J., *Psychologia: podręcznik akademicki. T.3, Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003

Paluchowski, W. J., *Diagnoza psychologiczna: proces, narzędzia, standardy*. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.

Stanik, J. M., Przybyła H., *Opinia biegłego psychologa w sprawach karnych nieletnich*. Uniwersytet Śląski, Katowice 1981.

Wytyczne Międzynarodowej Komisji ds. Testów (International Test Commission – ITC) z 2000 roku Dotyczące Stosowania Testów: Wersja Polska [w:]

<http://practest.com.pl/html/wytyczne-miedzynarodowej-komisji-ds-testow-itc>

Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej) [w:]

[http://www.monitorprawniczy.pl/index.php?mod=m_artykuly&cid=53&id=219%20\[9IX2009](http://www.monitorprawniczy.pl/index.php?mod=m_artykuly&cid=53&id=219%20[9IX2009)

<http://www.warszawa.so.gov.pl/rodziny-osrodek-diagnostyczno-konsultacyjny-nr-1.html>

http://www.psychiatriapsychoterapia.pl/?a=articles_show&id=962